

смислоутворення картини світу людини. Проаналізовано взаємозв'язок герменевтичного принципу діалогічності розуміння та екзистенціалістських концепцій, визначено корелятивні моменти у інтерпретаціях проблематики Сари Бейквел та традиційного тлумачення екзистенціальної проблематики, зацентовано увагу на актуальності концепцій екзистенціалізму та їх релевантності сучасним антропологічним дослідженням.

Ключові слова: Сара Бейквел, екзистенціалістське кафе, екзистенціалізм, свобода, буття, герменевтика.

Одержано редакцією 21.05.2017
Прийнято до публікації 07.06.2017

УДК 2-184.2:140.8

ШАВРІНА Ірина Валентинівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри релігієзнавства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
e-mail: shavrina_irina@ukr.net

РЕЛІГІЙНИЙ СВІТОГЛЯД ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

Стаття присвячена одній із важливих сучасних проблем – проблемі релігійного світогляду. Аналізуються процеси формування та становлення релігійного світогляду, його зв'язок з філософською проблемою співвідношення «матеріального» й «ідеального», з соціальними і загальнокультурними процесами. В зв'язку з особливостями формування свідомості людини розглядаються й такі її характеристики, як «ілюзорність», «фантазія». Особлива увага приділена «перетвореним формам» світогляду.

Ключові слова: людина, свідомість, релігійний світогляд, життя, діяльність, соціум, ілюзорність, фантазія, природа, культура, цінності.

Постановка проблеми. Стан сучасного суспільства характеризується достатньо широким спектром нових проблем. Однією з них є формування планетарного, глобального мислення, що є вільним від соціальної примарності, створення науково-обґрунтованого механізму орієнтації діяльності людини на основі дійсних зв'язків і взаємовідносин. Сьогодні Україна потребує кардинальних змін – коли замість віри в авторитети та гасла приходять наукові доведення і висока культура мислення, де ідеологія як необхідна сфера духовної діяльності виражає та захищає інтереси не окремих політиків, соціальних груп, а ідеї цілого людства, тому що у створенні загальнозначущих людських цінностей є гарантія збереження та розвитку як людини, так і суспільства. У сучасному соціумі відбуваються корінні зміни існуючих стереотипів і догм, що безпосередньо стосуються світоглядного аспекту суспільної свідомості. Починається переосмислення сенсу життя, пошуки нових ідеалів або повернення до старих традицій; формуються гасла щодо очищення загальнолюдських цінностей від ідеологічних нашарувань; звучать заклики щодо повернення релігії її позитивного характеру, надання церкві можливостей більш активно втручатися в життя суспільства, одночасно йдеться про те, що тільки релігія може формувати моральнісний ґрунт людини, її світоглядні позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання релігії й свідомості аналізувалися як у працях вітчизняних, так і зарубіжних авторів – Ж. Бодрійяра [1], В. Горського [2], Е. Дюркгайма [3], О. Капиці [4], Л. Конотоп [5], С. Кримського [6], Е. Фромма [7] та ін. При цьому, слід зазначити, що певні дослідники зверталися до релігійної картини світу – К. Леві-

Стросс, Л. Конотоп, С. Кримський, С. Токарев, а інші – досліджували релігію як форму суспільної свідомості, її структуру, походження та еволюцію – М. Андріанов, Ю. Борунков, В. Горський, Е. Дюркгайм, Е. Фромм, М. Шахнович; третя група дослідників – В. Гараджа, А. Козирева, В. Черняк, Л. Шашкова та ін. розкривали проблему співвідношення віри та знання. Але проблема аналізу релігії як засобу пізнання світу детально ще не розглядалася. Тому цілісне уявлення про релігійно-пізнавальне ставлення людини до світу, де об'єкт пізнання виступає як ірреальний, а людина (суб'єкт пізнання) формує складні етапи пізнавальної діяльності з такою метою, щоб ірреальне набуло дійсного існування у бутті людини – потребує свого дослідження.

Метою статті є аналіз релігійного світогляду, його особливостей та процесу становлення.

Виклад основного матеріалу. Проблема виникнення релігійного світогляду є складною філософською проблемою, як і проблема світогляду будь-якого типу і суспільної свідомості, в цілому. Слід наголосити, що по-перше, це обумовлено тим, що генеза релігійного світогляду сягає глибини віків і спроби його реконструкції сучасними вченими мають відносний характер, а інтерпретації археологічних знахідок, фольклору теж мають, певною мірою, суто гіпотетичний характер. По-друге, формування і становлення релігійного світогляду в сучасному світі прагнуть пояснити соціальними або психологічними причинами, при цьому не помічають, що становлення світогляду пов'язане ще й із задоволенням пізнавальної потреби людини. Знання віруючої людини, як безпосередньо надане, спрямовує її діяльність до релігії як системи, в якій буття віруючої людини є визначеним та закріпленим.

Важливим є те, що виникнення релігії розглядалося дослідниками цього феномену або як почуття, що надане людині від природи, як частина Божественного, і завдяки цьому почуттю людина мала можливість піднятися від примітивного поклоніння багатьом богам до прийняття та розуміння єдиного Бога – Творця світу; або як історична виникаюча здатність фантастичного віддзеркалення світу. Слід погодитися з положенням щодо міфологічної свідомості відомого французького дослідника Л. Леві-Брюля: «Для цих умів кордон між тим, що фізично є можливим або неможливим у нашому світі, не є настільки чітко визначеним, як для нас; часто він, взагалі, не визначений; як це і виразив у словах, стверджуючи, що у них немає почуття неможливого. За сутністю, таке формулювання рівноцінне ствердженню, що закони, які керують цим світом, в будь-якому моменті можуть заперечувати самих себе. Звідси стає зрозумілим, чому вони вважають правдою все, що розповідають міфи тому, що принцип постійності законів і форм, який апіорно заважає нам припускати їх вірогідність, для них не є обов'язковим» [8, с. 185-186].

Однозначне розуміння сутності релігії робить проблему релігійного світогляду принципово невирішеною. На нашу думку, це пов'язано з тим, що якщо реконструкція матеріальних носіїв культури, що репрезентовані в археологічних і етнографічних дослідженнях, відтворює лише приблизний взаємозв'язок між ними, то духовна культура наших пращурів – це велика таємниця. Спроба репрезентувати релігійний світогляд наших пращурів як світогляд дикунів, які знаходяться постійно в оточенні злих сил природи, які постійно відчують повну залежність тощо, не дозволяє обґрунтувати існування релігійного світогляду в сучасному світі. Можна говорити, що наш світ теж буде виявлятися світом дикунів для майбутніх дослідників, тим більше, що для цих дослідників залишиться велика кількість доказів містичного мислення, астрології, магічних обрядів та ритуалів тощо. Відомий французький дослідник Е. Морен зазначає: «Магія, ритуал, міф суть фундаментальні невротичні відповіді на невизначеність, яка породжується неспокоєм, на безладдя, що пов'язано з кризами, на ноологічні ексцеси зі сторони паразитів, які породжені понадскладністю; все це – фундаментальні складові археокультури (arkhe-culture) sapiens'a. Повсюдна колонізація людського життя міфом, магією, релігією є свідченням про широту охоплення і глибину кризового характеру homo sapiens, одночасно і про широту охоплення і

глибину невротичного рішення проблеми, без якого людство, можливо, не змогло б вижити. Все ще вірною є формула Т. С. Еліота: «Human kind cannot bear very much reality» («людський рід не здатний витримати занадто велику дозу реальності») [9, с. 140-141].

У марксистській літературі склався підхід до релігії як до виразу безсилля людей перед силами природи. Цей підхід мав свій початок у працях етнографів – Дж. Фрезера, Е. Тайлора та ін. Але такий утилітарний підхід не має можливостей розкрити всю складність цього духовного феномену; релігійний світогляд має складний механізм свого виникнення і відтворення. Зміст релігійного світогляду репрезентує собою картину цілої низки проблемних ситуацій, які висвітлюються в релігійній свідомості певними зв'язками і взаємовідносинами, які й створюють релігійну картину світу, а також складові її категоріальної структури. Завдяки категоріям, якими оперує релігійна свідомість, конструюються структури концептуальних картин поза їх відповідністю до дійсності. Тобто, йдеться про такі категорії, які не мають предметних аналогів у дійсності, але мисляться реальними, оскільки вони мають певні якості. Людина не мислить річ як таку, без її якостей, як не може помислити й якості без речі. Тому, релігійний світогляд, завдяки існуванню умоглядних категорій, «відходить» із дійсного світогляду завдяки тому, що умоглядні категорії набувають якостей дійсних речей. У соціокультурному просторі відбулася соціалізація людини, як на рівні практичного освоєння предметного світу та міжособистісних зв'язків, так і на рівні відносин, що уявляються в світі дійсності, уявленнями про конкретні ситуації, що ґрунтуються на цілепокладанні.

Ілюзорні уявлення сформувавали в свідомості людини такі категорії, які у сьогоденні інтерпретуються як казкові образи. Але діяльність людини вимагала встановлення відповідності між цими категоріями і дійсністю, тобто формувала певні системи поглядів, що пояснювали причинно-наслідкові зв'язки. Ірреальний світогляд поступово починає бути домінантним над дійсним світоглядом, а їх відносини мають характер як відношення загального до одиничного.

Релігійний світогляд є універсальним світоглядом, оскільки він передбачає як методологічну установку людини на конкретні цілі та засоби для їх досягнення, так і відповідні їм об'єктивні та суб'єктивні відносини. В такий спосіб, релігійний світогляд визначається певною низкою факторів. По-перше, категоріальною структурою мислення і неадекватністю віддзеркалення форм і зв'язків реальності. По-друге, специфікою соціально-випереджаючого віддзеркалення, що формує фантастичні образи, які співпадають з потребами та інтересами в засобах для досягнення суб'єктивних цілей. По-третє, рівнем дійсного освоєння дійсності, де ефективність релігійного світогляду визначається потребами соціокультурного простору, його самоорганізацією й цілісністю.

Сам феномен релігійної свідомості можливо досліджувати тільки у пов'язаності з розглядом відношення матеріального та ідеального. Віддзеркалення буття як об'єктивної сторони цього відношення в суспільній свідомості й як ідеальної сторони суспільного життя виявляє певні труднощі та складності у поясненні цього процесу. Ці труднощі пояснюються не тільки тим, що сама релігійна свідомість має складну структуру, довготривалу історію свого існування, певних носіїв, але й тим, що існує велика кількість підходів як до проблеми виникнення релігійної свідомості, так і до процесу віддзеркалення нею оточуючого світу і себе самої. Проблема віддзеркалення буття в релігійній свідомості є проблемою багатопланою і її вирішення залежить від дослідження багатьох даних, що отримані завдяки міждисциплінарному підходу до цієї проблеми. Тому, розкриття релігійного віддзеркалення провадиться у двох напрямках – у напрямі філософії йдеться про теорію віддзеркалення, гносеологію і у напрямі інших наук – про людину, її діяльність та свідомість. Теорія пізнання як методологія повинна досліджувати як процес позитивного віддзеркалення, що призводить до безпосереднього позитивного знання про світ, так і процес ілюзорний, який виникає у релігійному світогляді й постає одним із моментів діяльності у формі релігійного культу.

Слід зазначити, що соціальна форма віддзеркалення передбачає наявність суб'єкта і об'єкта віддзеркалення. У нашому випадку йдеться про наявність суб'єкта і об'єкта релігійного віддзеркалення. У релігієзнавчій літературі склався загальний підхід до суб'єкта релігійної свідомості як соціуму в тих соціальних формах, де панують такі перетворені форми організації життя, в яких предметно-практична діяльність людини доповнюється ілюзорно-практичними діями, які й відображають конкретні відносини між людиною і світом крізь призму релігійного світогляду. Об'єктом релігійної свідомості є таке ставлення людини до зовнішнього середовища, яке за формою є дійсним, а за своїм змістом – позаприродним ставленням. Це ставлення відображається в свідомості як сутність людини, як неусвідомлена людиною і наділена Божественним, чужа зовнішня сутність, як специфічний результат взаємозв'язку людини з предметами поклоніння і культових дій з ними, як з такими силами, що панують над людиною постійно в її повсякденному житті. Людина постає, таким чином, певною стороною суб'єктно-об'єктного відношення, що має три елементи – суб'єкт, предметно-практична діяльність (культ) і об'єкт, що виступає також певною характеристикою, частиною природної чи соціальної дійсності. Об'єктом релігійного віддзеркалення є та сторона релігійного віддзеркалення, що знаходиться поза природним зв'язком із суб'єктом. Релігійне віддзеркалення є достатньо специфічною формою віддзеркалення. Але, при цьому, важко погодитися з тими авторами, які розглядають релігійну свідомість як наслідок безсилля людини перед силами природи. Релігія ніколи не залишала людину, вона може тільки або активізуватися, або пригнічуватися в зв'язку з тими чи іншими соціальними і культурними явищами.

Дослідження релігій з позицій теорії відображення передбачає звернення до теорії і практики з тим, щоб розкрити соціально обумовлений об'єктивний зміст такої форми діяльності, яка з необхідністю характеризується як ілюзорна форма діяльності. Отже, в сфері матеріальної діяльності суспільства треба виділити такі зв'язки і відносини, такий зміст матеріального життя, що трансформується в ідеальне життя, перетворюючись на форму релігійного ставлення і його релігійного усвідомлення. В силу відносної самостійності та відокремленості релігійної свідомості, цілі, які ставить перед собою людина у своєму ставленні до надприродного, не завжди усвідомлюються нею як цілі практичні. Для матеріаліста загальновідомо, що цілі людини породжені об'єктивним світом і передбачають його, однак людина може, при певних умовах, створити собі такі цілі, які нібито незалежні від неї. Таке «обертання» дійсних відносин, «перевантажених» релігійною свідомістю, призводить до діяльності, що виявляється в релігійній практиці. Так, Е. Тайлор [10] наголошує, що людина ще в нижчому розумовому стані навчилася поєднувати в думці ті речі, які вона знаходила пов'язаними між собою в дійсності, проте в подальшому вона помилково перекрутила цей зв'язок, вважаючи, що асоціація в думках повинна припускати такий же зв'язок і в дійсності. Керуючись цим, вона намагалася відкривати, передбачати і викликати події такими засобами, які, як ми бачимо це тепер, мали чисто фантастичний характер. У цьому випадку Е. Тайлор передбачив, що релігійна практика, на відміну від дійсної практичної діяльності суб'єкта, що має перед собою об'єктивний світ, природу і людину, порівнює відповідно до них свої дії; виходить зі свідомості суб'єкта як подвоєння світу не тільки в свідомості, але й в бутті. Звертаючись до ранніх досліджень релігії, ми відзначаємо, що пошук «мінімуму в релігії» в анімізмі (Тайлор), тотемізмі (Дюркгайм), магії (Фрезер), фетишизмі (Леві-Брюль), культурі померлих пращурів (Штернберг) не пройшов безслідно. На підставі аналізу багатого матеріалу, представленого цими та іншими дослідниками, ми можемо сказати, що релігійна практика, яка сягає своєю основою в ранню матеріально-виробничу діяльність, виділилася як матеріальне відображення ілюзій у свідомості людини, як опосередкована нею, вторинна, матеріальна діяльність. Уже на першому ступені уособлення речей, уявлення про камені або про дерева як живі істоти, розвивається думка, що з цими предметами можна вступати в практичні відносини; звідси стає зрозумілим вислів індійської веди: «камінь сприйняв їжу». Але разом з тим, природні

об'єкти соціалізуються, включаються в систему суспільних відносин, постають суб'єктами; між ними і суспільством встановлюється соціальний зв'язок у вигляді жертвопринесення, магії, які й постають першими видами релігійної практики. Ті проблемні ситуації, що постійно виникають у процесі життєдіяльності, вимагали певного методу їх вирішення. Таким методом постає «друга практика» – релігійна, де метод знаходить матеріальні засоби для свого вираження – релігійний культ, який обумовлений релігійними уявленнями і спеціалізований відповідно до видів матеріального виробництва.

Матеріальне виробництво, а слідом за ним і духовне виробництво, забезпечували предметну, речову форму релігійного культу – обряди, які, з одного боку, відображали матеріально-виробничу діяльність і суспільні відносини в цілому, а з іншого боку – закріплювали релігійні фантазії, наслідуючи зміни як суспільного буття, так і релігійної свідомості. Як і в матеріально-виробничій діяльності, так і в релігійній практиці формувалися товарні відносини. Наприклад, серед племен Австралії практикувався обряд передачі «чуринг» – дерев'яних або кам'яних оброблених предметів із нанесеними на них знаками, що мали «священний» дар щастя на полюванні. «Чуринги» «позичала» одна тотемна група іншій групі або племені, й після полювання вони поверталися законним власникам разом з частиною добичі. Таким чином, із матеріального життєвого процесу з'являлися основні форми первісних вірувань, які набували пізнавального характеру, своєрідно виявляли себе в общинно-родових відносинах.

Своєрідна пасивність, інертність в повсякденному житті без творчої самоактивності, самореалізації робить свідомість пасивною, доступною для маніпуляцій над нею, як із боку окремих осіб, так і політичних структур. Омертвіння живих міжлюдських зв'язків призводить або до консервації, підпорядкування людини загальному, або до заповнення її особистісних властивостей і якостей Божественним – у релігійному бутті та свідомості. Релігія, в цьому випадку, ніби відтворює цілісність, спрямованість життя, але, згідно із законом функціонування системи, оформляється у вигляді соціально-політичної інституції (наприклад, церкви), яка набуває рис суперсистеми і зміст життя вже не має варіацій, застигає в цій «абсолютній» формі.

Висновки. Питання про соціокультурні трансформації сучасного суспільства ставить дилему: або наше пізнання в своєму теоретичному «всесиллі» та соціально-світоглядному моделюванні призведе суспільство в глухий кут нерозв'язних ситуацій, стагнації суспільства, або в акті надчуттєвого осягнення реальності приведе його до «вічного блаженства». У вирішенні цієї дилеми сучасна церква намагається використовувати наукове знання для обґрунтування своєї духовної правди і пастирської ролі в історії людства або окремого народу і все більш завойовує своє право на «надане Богом» місце в житті суспільства і популярність в масовій свідомості, в той час як наука в її «злитті з виробництвом», де вона «стає продуктивною силою» на тлі ядерних, екологічних, соціальних катастроф, починає втрачати свою привабливість і породжує настороженість, а часом і страх обивателя перед нею, після чергової «перемоги» над природою або проголошенні « нової моделі » соціального, економічного або політичного устрою. Особливо насторожують ті аспекти науки й наукові напрями, які стають ідеологічним обґрунтуванням і захистом таких елементів політичної структури як держава, політичні партії, церква та ін., й які формують ілюзії суто соціальні («рівність», «мудре керівництво», «національна єдність», «я» і «ми» тощо), психологічні (психічної рівноваги, наркотики, аутотренінг, соціальний мікроклімат тощо), пізнання (всесильність людського розуму, абсолютне проникнення в таємниці природи, божественна інтуїція тощо). Народження цих видів ілюзії зобов'язане подвійності самої реальності: з одного боку, її діалектичній мінливості, що відображена в різних теоретичних побудовах, що стосуються природи справжньої реальності (надчуттєва, чуттєва, невизначена, феноменологічна, трансцендентна), а з іншого – поліфункціональному використанню суспільства (політико-економічною, виробничою, соціально-груповою структурою). В цьому живильному середовищі й здійснюється роздвоєння свідомості на реальне й ірреальне, де при певних умовах ірреальне постає над реальним і, в результаті, утворюється релігійна

форма свідомості. Ілюзії, насправді, це – не плід фантазії та уяви людей, які необхідні їм як ширма, що приховує їх власне безсилля або незнання, невігластво або страх. Вони є результатом таких зв'язків та відносин у суспільстві, в яких відбувається певна деформація того чи іншого елементу структури і відносини набувають неприродного характеру, після чого легше проявляється рабська залежність зв'язку елементів від довільної соціальної структури, формується пріоритет надприродного над природним, ірреального над реальним.

Список використаної літератури

1. Badrillard J. *The Mirror of Production* / J. Badrillard. – St. Louis: Telos Press, 1975. – 167 p.
2. Горський В. С. Соціальне середовище та історико-філософський процес / В. С. Горський. – К.: Наукова думка, 1969. – 181 с.
3. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії / Е. Дюркгейм. – К.: Юніверс, 2002. – 423 с.
4. Капица Ф. С. Славянские традиционные верования, праздники и ритуалы: справочник / Ф. С. Капица. – М.: Флинта; Наука, 2000. – 216 с.:
5. Конотоп Л. Г. Теоретико-методологічні проблеми релігієзнавства: Навчальний посібник / Л. Г. Конотоп, К. Ю. Райда та ін.] – Слов'янськ: ВЦ «Маторін», 2007. – 232 с.
6. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
7. Фромм Э. Революция надежды. Избавление от иллюзий / Э. Фромм; перевод с англ.; предисловие П. С. Гуревича. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 352 с.
8. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении / Л. Леви-Брюль. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 608 с.
9. Морен Э. Утраченная парадигма: природа человека / Э. Морен; пер. с фр. – К.: КАРМЭ-СИНТО, 1995. – 240 с.
10. Тайлор Э. Первобытная культура / Э. Тайлор. – М.: Политиздат, 1991. – 573 с.

References

1. Badrillard, J. (1975). *The Mirror of Production*. St. Louis: Telos Press.
2. Gorski, V.S. (1969). *Social environment and historical and philosophical process*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.)
3. Durkheim, E. (2002). *Primitive forms of religious life: the totemic system in Australia*. Kyiv: Universe (in Ukr.)
4. Kapitsa, F. S. (2000). *Slavonic traditional beliefs, holidays and rituals: reference book*. Moscow: Flint: Science (in Russ.)
5. Konotop, L. G. (2007). *Theoretical and methodological problems of religious studies: Textbook*. Slavyansk: EC "Matorin" (in Ukr.)
6. Krymsky, S. B. (2003). *Request the philosophical meanings*. Kyiv: PARAPAN (in Ukr.)
7. Fromm, E. (2005). *The revolution of hope. Getting rid of illusions*. Moscow: Iris Press (in Russ.)
8. Levy-Bruhle, L. (1999). *Supernatural in primitive thinking*. Moscow: Pedagogika-Press (in Russ.)
9. Moren, E. (1995). *The Lost Paradigm: Nature of Man*. K.: KARME-SINTO (in Russ.)
10. Taylor, E. (1991). *Primitive culture*. Moscow: Politizdat (in Russ.)

SHAVRINA Iryna Valentynivna,

Candidate of Sciences (Philosophy),

Associate Professor of the Department of Religious Studies

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

e-mail: shavrina_irina@ukr.net

RELIGIOUS WORLD OUTLOOK

AS THE SUBJECT OF PHILOSOPHICAL COMPREHENSION

Abstract. *The article is about one of the most important contemporary problems – the problem of religious outlook. A problem of origin of religious world view is a thorny philosophical problem, as well as problem of world view of any type and public consciousness, on the whole. The author analyzes the formation and establishment of a religious outlook, its relationship with the philosophical problem of the relationship between «materiality» and «ideality», with social and cultural processes. Religious outlook is a universal outlook because it provides a methodological setup man for specific purposes and means to achieve them, and their corresponding objective and subjective relations. The religious worldview defined certain number of factors: 1) the categorical structure of thinking and inadequate reflection of forms and relations of reality; 2) specific social and anticipatory reflection that creates fantastic images that reflect the needs and interests in the means to achieve subjective goals, and 3) the actual level of understanding of reality, where efficiency is defined religious world needs social and cultural space, its self-organization and*

integrity. The knowledge of believing man directs her activity to religion as a system in that existence of believing man is certain and envisaged. Due to the peculiarities of the formation of consciousness and discusses its characteristics such as «illusory», «fantasy» the main features of religious outlook are analyzed. Particular attention is given to «a transformed forms» of consciousness.

Key words: man, consciousness, religious world outlook, life, activity, social environment, illusion, fantasy, nature, culture, values

Одержано редакцією 29.03.2017
Прийнято до публікації 07.06.2017

УДК 1(091)(477)+811.161.2

СПВАК Володимир Васильович,
кандидат філософських наук, докторант
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського,
e-mail: vova3006@ukr.net

УЯВЛЕННЯ ПРО «БЛАЖЕНСТВО» ЯК ВИД ЩАСТЯ В ПРОПОВІДЯХ АНТОНІЯ РАДИВИЛОВСЬКОГО

Стаття присвячена дослідженню уявлень про блаженство в проповідницькій спадщині Антонія Радивиловського. Показано, що на прикладі уявлень про блаженство в текстах Антонія Радивиловського ми можемо спостерігати процес формування морально-етичної парадигми української духовної культури епохи бароко. Встановлено, що у творчості Антонія Радивиловського відбилися сформовані Отцями Церкви три аспекти розуміння блаженства: едемського, небесного та земного. Повторюючи ці ідеї, Антоній Радивиловський намагається надати їм оригінального звучання й форми, додаючи до них власні міркування та насичуючи їх ідеями запозиченими з античної традиції. Так, описуючи едемське блаженство Антоній Радивиловський вдає з нього втрачений через гріх «золотий вік», активно використовуючи цей образ для моральних повчань. Небесне блаженство проповідник наповнює образами земного щастя та його благ, а земний блаженний отримує виразні риси античного мудреця, що пізнав себе, світ та сферу божественного. Антоній Радивиловський розділяє ідею обраності людей до блаженного життя на землі та небесах, однак не приймає фаталістичного її розуміння, стверджуючи активну роль людини у здобутті блаженства.

Ключові слова: українська філософія, щастя, блаженство, бароко, проповідь.

Постановка проблеми. Проблема щастя належить до основних у вітчизняній морально-етичній думці епохи бароко. Тож дослідження уявлень про щастя українських церковних мислителів XVII ст. є досить актуальним.

Розгляд текстів церковних авторів епохи бароко вказує, що їх розуміння щастя є багатоаспектним. Щастя тлумачилося ними, як: «благословенність» доброго християнина, що супроводжувалась духовним багатством чеснот та зовнішнім благополуччям; земне щастя, пов'язане з володінням «світськими» благами; радість; посмішка фортуни тощо. Всі ці розуміння досить часто накладалися одне на одне та змішувались у єдиному сюжеті морального повчання, що ускладнює їх розмежування і осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія щастя не раз привертала увагу вчених, що сприяло формуванню феліцитагогічних студій, як самостійного напрямку досліджень. Фундаментальними працями з історії категорії щастя є дослідження В. Татаркевича [1] та Дерріна Макмехона [2]. Різним аспектам уявлень про щастя мислителів минулого присвятили свої праці Деніс Бредлі [3], М. Хорьков [4], Еріка Такер [5] та ін. Однак, ці дослідження не дають нам уявлень про розуміння щастя українськими церковними мислителями епохи бароко.